

Editör

Prof. Dr. Bilâl AKTAN

Yazar

Öğr. Gör. Mehmet Ali DİNÇAY

KÜTAHYA SİMAV AĞZI

FİLİZ KİTABEVİ

İSTANBUL

2024

Aralık 2024

ISBN: 978-625-6134-97-3

Bu çalışma Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenmiştir.

Proje numarası: 2024-59

Bu kitap, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi'nin "100. Yılıımızda 100 Kitap" projesinde listelenmektedir.

BASKI - CİLT

Filiz Kitabevi Basım Yayın Dağıtım
Petrol Ürünleri Sanayi ve Tic. Ltd. Şti.
Matbaacı Sertifika Numarası: 77398

YAYINLAYAN

Filiz Kitabevi Basım Yayın Dağıtım
Petrol Ürünleri Sanayi ve Tic. Ltd. Şti.
Cemal Yener Tosyalı Cad. No: 57/A (113)
Vefa-Fatih/İSTANBUL
Tel: (212) 527 0 718
(850)441 0 359
Faks: (212) 519 20 71

www.filizkitabevi.com
bilgi@filizkitabevi.com
Yayıncı Sertifika Numarası: 77398

Copyright© Bu kitabın Türkiye'deki yayın hakları Filiz Kitabevi Basım Yayın Dağıtım Petrol Ürünleri San. ve Tic. Ltd. Şti.'ne aittir. Her hakkı saklıdır. Hiçbir bölümü ve paragrafı kısmen veya tamamen ya da özet halinde, fotokopi, faksimile veya başka herhangi bir şekilde çoğaltılamaz, dağıtılamaz. Normal ölçüyü aşan iktibaslar yapılamaz. Normal ve kanunî iktibaslarda kaynak gösterilmesi zorunludur.

Bilgilendirme

Bu kitap alışması Öğr. Gör. Mehmet Ali DİNÇAY'ın hazırladığı “Kütahya Simav Ağzı” başlıklı Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

ÖNSÖZ

KÜTAHYA SİMAV AĞZI

Bu çalışmada, Simav yöresinde ağız incelemesi yapılmış ve bu yöreyle yazı dilimiz arasındaki ses, şekil farklılıkları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın örneklemini Kütahya'nın Simav ilçesine bağlı, demografik yapıya ve merkez ilçeye uzaklıklarına göre seçilmiş toplam 21 köy oluşturmaktadır. Araştırmadaki incelemeler, bu köylerdeki kişilerle görüşme yapılarak video ve ses kaydı alınan 24 metne dayanmaktadır. Bu derlenen metinler çevriyazı sistemi esas alınarak fonetik yazıya aktarılmıştır. Türkçedeki ses ve şekil bilgisi ele alınıp Simav yöresindeki örnekleri gösterilmiş, Türkçenin günümüzde kullanımı ve Simav yöresindeki kullanımları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	V
KISALTMALAR VE İŞARETLER.....	XV
ÇEVİRİYAZI (TRANSKRİPSİYON) İŞARETLERİ	XVII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM SES BİLGİSİ

1.1. ÜNLÜLER.....	11
1.1.1. Dilin Durumuna Göre.....	11
1.1.2. Dudakların Durumuna Göre	11
1.1.3. Ağzın Durumuna Göre	11
1.1.4. Simav Yöresinde Kullanılan Ünlüler.....	12
1.2. UZUN ÜNLÜLER.....	14
1.2.1. Uzun Ünlülerin Oluşumu.....	14
1.2.1.1. Yabancı Kaynaklı olup Aslen Uzun Olanlar	14
1.2.1.2. Hece Kaynaşması ile Oluşanlar	14
1.2.1.3. Ünsüz Düşmesi İle Oluşanlar.....	15
1.2.1.4. Hece Düşmesiyle Oluşanlar	16
1.2.1.5. İki Ünlünün Yan Yana Gelmesiyle Oluşanlar.....	17
1.2.1.6. Anlama Abartı Katmak Amacıyla Oluşanlar	17
1.3. KISA ÜNLÜLER.....	17
1.3.1. Kısa Ünlülerin Oluşumu.....	17

1.3.1.1. Ünsüz Düşmesiyle Oluşanlar	17
1.3.1.2. İkiz Ünlüler	18
1.3.1.2.1. Alçalan İkiz Ünlüler.....	18
1.3.1.2.2. Yükselen İkiz Ünlüler.....	18
1.3.1.2.3. Eşit İkiz Ünlüler	18
1.3.1.2.4. Yabancı Kelimelerdeki Uzun Ünlülerin Ünlü Uyumuna Uyarak Kısalması.....	19
1.4. ÜNLÜ UYUMU.....	19
1.4.1. Kalınlık – İncelik Uyumu (Büyük Ünlü Uyumu).....	19
1.4.2. Düzlük – Yuvarlaklık Uyumu (Küçük Ünlü Uyumu)	19
1.4.3. Yabancı Kaynaklı Kelimelerin Durumu.....	20
1.4.4. Ünlü Uyumunda Bazı Kelimelerin Eski Şekillerini Korumaları	20
1.4.5. Ünlü Uyumunun Bozulması	20
1.4.6. Uyum Değişmesi.....	21
1.4.7. Uzunluk Kayması.....	21
1.5. ÜNLÜ DEĞİŞMELERİ	21
1.5.1. Kalın Ünlülerin İncelmesi	22
1.5.2. İnce Ünlülerin Kalınlaşması	22
1.5.3. Geniş Ünlülerin Daralması.....	23
1.5.4. Dar Ünlülerin Genişlemesi.....	23
1.5.5. Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması	23
1.5.6. Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi	24
1.6. ÜNLÜ DÜŞMESİ (ELİSİON)	25
1.7. ÜNLÜ TÜREMESİ.....	26
1.7.1. Ön Türeme (prefix).....	26
1.7.2. İç türeme (infix).....	26
1.7.3. Son türeme (suffix)	27
1.8. ÜNSÜZLER (CONSONANTS).....	27

1.8.1. Seda Bakımından Ünsüzler	27
1.8.2. Oluşum Noktalarına Göre Ünsüzler.....	28
1.8.3. Temas Derecesi Bakımından Ünsüzler	29
1.9. ÜNSÜZ DEĞİŞİMLERİ.....	31
1.9.1. Ön Ses Ünsüz Değişimleri.....	31
1.9.1.1. Ön Seste Tonlulaşma, ötümlüleşme.....	31
1.9.1.2. Ön Seste Tonsuzlaşma, ötümsüzleşme	32
1.9.1.3. Ön Seste Süreksizleşme.....	32
1.9.1.4. Ön Seste Görülen Diğer Ses Olayları	33
1.9.2. İç Seste Ünsüz Değişimleri.....	33
1.9.2.1. İç Seste Tonlulaşma (Ötümlüleşme).....	33
1.9.2.2. İç Seste Tonsuzlaşma (Ötümsüzleşme).....	34
1.9.2.3 İç Seste Sızıcılaşma.....	35
1.9.2.4. İç Seste Süreksizleşme	35
1.9.2.5. İç Seste Akıcı Ünsüzler Arasındaki Değişimler.....	36
1.9.2.6. İç Seste Meydana Gelen Diğer Ünsüz Değişimleri.....	36
1.9.2.7. İç Seste Ünsüz Benzeşmesi (Assimilation).....	37
1.9.2.7.1. İlerleyici Benzeşme.....	37
1.9.2.7.1.1. Yarı Benzeşme	37
1.9.2.7.1.2. Tam Benzeşme	37
1.9.2.7.2. Gerileyici Benzeşme.....	38
1.9.3. Son Ses Ünsüz Değişimleri	39
1.9.3.1. Son Seste Tonsuzlaşma (ötümsüzleşme)	39
1.9.3.2. Son Seste Tonlulaşma (ötümlüleşme).....	39
1.9.3.3. Son Seste Sızıcılaşma (Süreklileşme).....	40
1.9.3.4. Son Seste Süreksizleşme	41
1.9.3.5. Bazı Kelimelerin Eski Şekillerini Korumaları.....	41
1.10. BENZEŞMEZLİK (DİSSİMİLATION).....	41

1.11. ÜNSÜZ DÜŞMESİ.....	41
1.11.1. Kelime Başında Ünsüz Düşmesi.....	41
1.11.2. Kelime İçinde Ünsüz Düşmesi	41
1.11.3. Kelime Sonunda Ünsüz Düşmesi.....	42
1.12. ÜNSÜZ İKİZLEŞMESİ	43
1.13. İKİZ ÜNSÜZÜN TEKLEŞMESİ.....	43
1.14. HECE KAYNAŞMASI (CONTRACTİON)	44
1.15. HECE YUTUMU / DÜŞMESİ (HAPLOGİE)	44
1.16. ÜNSÜZ TÜREMESİ	44
1.16.1. Kelime Başı Ünsüz Türemesi (Ön türeme / Ünsüz ilişkisi/ Prothesis).....	45
1.16.2. İç Seste Ünsüz Türemesi (Orta Türeme).....	45
1.16.3. Son Seste Ünsüz Türemesi.....	45
1.17. ÜNSÜZLERDE YER DEĞİŞTİRME (METATHESIS)	46

İKİNCİ BÖLÜM

ŞEKİL BİLGİSİ

2.1. İSİMLER	47
2.1.1. Çekim Ekleri.....	47
2.1.1.1. Hâl (Durum) Ekleri.....	47
2.1.1.1.1.Tamlama Durumu (İlgi Hâli - Genitif Hâli).....	48
2.1.1.1.2. Yalın Durumu (Nominative)	49
2.1.1.1.3. Belirtme Durumu (Yükleme Hâli - Accusative).....	49
2.1.1.1.4. Yönelme Durumu (Yaklaşma - Dative)	50
2.1.1.1.5. Bulunma Durumu (Kalma Durumu - Locative).....	50
2.1.1.1.6. Çıkma Durumu (Ayrılma / Uzaklaşma - Ablative)	51
2.1.1.1.7. Vasıta Durumu (Instrumental)	52
2.1.1.1.8. Eşitlik Durumu (Eccative)	52

2.1.1.1.9. Yön Gösterme Durumu (Direktive).....	52
2.1.1.2. İsimlerde Çokluk	53
2.1.1.3. İyelik Ekleri	54
2.1.1.4. İlgi (Aitlik) Eki.....	56
2.1.1.5. Soru Eki.....	56
2.1.2. Yapım Ekleri.....	56
2.1.2.1. İsimden İsim, Sıfat ve Zarf Türeten Ekler	57
2.1.2.2. İsimden Fiil Yapım Ekleri	60
2.1.2.3. Fiilden İsim Yapım Ekleri	61
2.1.2.4. Fiilden Fiil Yapım Ekler.....	63
2.2. ZAMİRLER.....	64
2.2.1. Kişi (Şahıs) Zamirleri	64
2.2.2. Dönüşlülük Zamiri.....	66
2.2.3. İşaret (Gösterme) Zamirleri.....	67
2.2.4. Soru Zamirleri	69
2.2.5. Belirsizlik Zamirleri.....	69
2.3. SIFATLAR.....	69
2.3.1. Niteleme (Vasıflandırma) Sıfatları.....	70
2.3.2. Belirtme Sıfatları.....	70
2.3.2.1. İşaret Sıfatları.....	70
2.3.2.2. Sayı Sıfatları.....	70
2.3.2.2.1. Asıl Sayı Sıfatları.....	71
2.3.2.2.2. Sıra Sayı Sıfatları.....	72
2.3.2.2.3. Üleştirme Sayı Sıfatları.....	72
2.3.2.2.4. Kesir Sayı Sıfatları.....	72
2.3.2.2.5. Topluluk Sayı Sıfatları	72
2.3.3. Soru Sıfatları	73
2.3.4. Belirsizlik Sıfatları	73

2.4. ZARFLAR.....	73
2.4.1. Yer -Yön Zarfları.....	73
2.4.2 Zaman Zarfları.....	74
2.4.3.Durum (Hâl) Zarfları.....	74
2.4.4. Azlık - Çokluk (Miktar) Zarfları.....	74
2.4.5.Soru Zarfları	75
2.5. FİİLLER.....	75
2.5.1. Kişi Ekleri.....	75
2.5.2. Fiil Kipleri	79
2.5.2.1. Haber (Bildirme) Kipleri.....	79
2.5.2.1.1. Öğrenilen (Duyulan) Geçmiş Zaman (-mİş).....	79
2.5.2.1.2. Görülen (Kesin) Geçmiş Zaman (-DI)	80
2.5.2.1.3. Şimdiki Zaman [-(I)yor]	81
2.5.2.1.4. Gelecek Zaman (-EcEk).....	82
2.5.2.1.5. Geniş Zaman (-r).....	83
2.5.2.2. Dilek (Tasarlama) Kipleri.....	84
2.5.2.2.1. Emir Kipi	84
2.5.2.2.2. Şart Kipi (-sA).....	85
2.5.2.2.3. İstek Kipi (-A):.....	86
2.5.2.2.4. Gerekliklik Kipi (-mElİ)	87
2.5.3. Ek Fiil.....	87
2.5.3.1. Hikâye Birleşik Zaman.....	88
2.5.3.2. Rivayet Birleşik Zaman	89
2.5.3.3. Şart Birleşik Zaman.....	90
2.5.4. Birleşik Fiiller.....	91
2.5.4.1. Kurallı Birleşik Fiiller.....	91
2.5.4.1.1. Yeterlik Fiili: -(y)Abil-.....	91
2.5.4.1.2. Tezlik Fiili: -(y)İver-	91

2.5.4.1.3. Sürelik Fiili: (-E+kal-, -Ip+dur-, -Ip+gel-, -E+koy-)	91
2.5.4.1.4. Yaklaşma Fiili: -(y)a/-(y)e yaz-	92
2.5.4.2. Yardımcı Fiillerle Oluşmuş Birleşik Fiiller	92
2.6. FİİLİMSİLER	93
2.6.1. İsim-Fiiller	93
2.6.2. Sıfat – Fiiller	93
2.6.3. Zarf – Fiiller	94
2.7. EDATLAR	96
2.7.1. Sorma Edatları	96
2.7.2. Karşılaştırma-Denkleştirme Edatları	97
2.7.3. Cümle Başı Edatları	97
2.7.4. Gösterme Edatları	97
2.7.5. Cevap Edatları	97
2.7.6. Son Çekim Edatları	97
2.8. BAĞLAÇLAR	99
2.8.1. Sıralama Bağlaçları	99
2.8.2. Sona Gelen Bağlaçlar	99
2.9. ÜNLEMLER	99
2.9.1. Seslenme Ünlemleri	100
2.9.2. Cevap Ünlemleri	100
SONUÇ	101
EKLER	105
SÖZLÜK	237
ŞİMAV ve YÖRESİ AĞIZLARINDA KULLANILAN YAZI DİLİNDE RASTLANMAYAN KELİMELELER*	243
KAYNAKÇA	251
Özgeçmiş	255

KISALTMALAR VE İŞARETLER

a. Kısaltmalar

A : a, e

Ar : Arapça

bkz. : bakınız

c. : cilt

çev. : Çeviren

DLT: Divanu Lugati't Türk

DTCF: Dil Tarih Coğrafya Fakültesi

Ed. : Editör

Far. : Farsça

İng. : İngilizce

km² : kilometrekare

krş. : karşılaştırınız

KYA : Kütahya ve Yöresi Ağzıları

s. : sayfa

S. : Sayı

SBE: Sosyal Bilimler Enstitüsü

sor. : soruşturma

m: metre

MTA : Maden Tetkik Arama

mm: milimetre

m²: metrekare

m³: metreküp

TDAY : Türk Dili Araştırmaları Yıllığı (Belleten)

TD : Türk Dili

TDK : Türk Dil Kurumu

TTK: Türk Tarih Kurumu

vb. : ve benzeri

Yay. : yayınları

yy : Yüzyıl

b. işaretler:

- : fiile bağlanmayı gösterir

+ : isme bağlanmayı gösterir

(Ø) : şekil olarak kaybolmuş, düşmüş.

(_) : ulama işareti

(...) : metinde anlaşılmayan yerler

(*) : Metinlerde geçen bazı kaba ve argo ifadelerin yerine kullanılmıştır.

(?) : Bilinmiyor

ÇEVRIYAZI (TRANSKRİPSİYON) İŞARETLERİ

a. Ünlüler

a :

á : a-e arası ünlü

ạ : a-ı arası ünlü

â : ince a

ā : uzun a

è : e-i arası ünlü

ē : uzun e

ı :

ī : uzun ı

î :

î : uzun î

o :

ò : o-u arası ünlü

ō : uzun o

ö :

ō : uzun ö

u :

ù : a-o arası ünlü

ұ : u-ı arası ünlü

ū : uzun u

ü :

ũ : uzun ü

b. Ünsüzler

b :

c :

ç :

d :

f :

F : f-v arası ünsüz

g :

ğ : k-g arası ünsüz

ğ :

h :

j :

k : ön damak k'si

Қ : k(a)-g(a) arası ünsüz

l :

m :

n :

ñ : nazal n (n-g)

ň : n-y arası ünsüz

ŋ : n-l arası ünsüz

p :

P : p-b arası ünsüz

r :

s :

ş :

t :

T : t-d arası ünsüz

v :

y :

z :

' : hemze veya kesme

_ : Ulama İşareti